तारादौष्ट्येऽब्जे त्रिकोणोच्चगे वा क्षौरं सत् स्यात्सौम्यमित्रस्ववर्गे। सौम्ये भेऽब्जे शोभने दुष्टतारा शस्ता ज्ञेया क्षौरयात्रादिकृत्ये (४)। ऋतुमत्याः सूतिकायाः सूनोश्चौलादि नाचरेत्। ज्येष्ठापत्यस्य न ज्यैष्ठे कैश्चिन्मार्गेऽपि नेष्यते" (५)। मुहूर्त्तचिन्तामणिः "चूडा वर्षादिति। तृतीयाद्वर्षादिति ल्यब्लोपे पञ्चमी। तेन गर्भाधानकालाज्जन्मकालाद्वा तृतीये विषमे वर्षे पञ्चमे सप्तमे वा चूडाकरणं प्रभवति कृतं सच्छुभोदर्कं भवतीत्यर्थः। यदाह वसिष्ठः "तृतीये पञ्चमेऽब्दे वा स्वकुलाचारतोहितम्। चौलं शिशूनां यत्नेन स्वगृह्योक्तविधानतः। आधानतोजन्मतो वा सप्तमाब्देऽपि कारयेत्"। स्वकुलाचारत इत्यनेन येषां कुले पार्थक्येन चूडाकरणं तत्र मुहूर्त्तविचारः। येषामुपनीत्या सहेष्यत इति पक्षस्तेषामुपनयनमुहूर्त्तेन सिद्धित्वान्न पृथक् मुहूर्त्तविचारानुन्मेषः। अतएवोक्तं याज्ञवल्क्येन "चूडा कार्या यथाकुलमिति"। मनुना प्रथमवर्षे उक्तम्। "चूडाकर्म्म द्विजातीनां सर्वेषामेव धर्मतः। प्रथमेऽब्दे तृतीये वा कर्त्तव्यं श्रुतिचोदनात्" एवं बहुकालोक्तौ यथागृह्यं व्यवस्था द्रष्टव्या। स्वगृह्ये विशेषकालानुक्तौ तु समबलत्वात्सर्वेषां विकल्पः। विशेषमाह गुरुः "तृतीयेऽब्दे शिशोर्गर्भाज्जन्मतो वा विशेषतः। पञ्चमे सप्तमे वापि स्त्रियाः पुंसोऽथवा सममिति। अष्टेति अष्टाष्टमी अर्काः द्वादशी रिक्ताः प्रसिद्धाः आद्या प्रतिपत् षष्ठी प्रसिद्धा पर्वाणि अष्टमीचतुर्दशीपूर्णिमामावास्यासंक्रान्तयः। एतैरूने रहितेऽहनि। अत्र तत्पुरुषसमासे "राजाहःसखिभ्यष्टजिति" पा० टच् "न स्तद्धित" इति टिलोपः। अष्टम्यादितिथीस्त्यक्त्वा शेषासु तिथिषु चूडा स्यादित्यर्थः। यदाह गुरुः "द्वादशीं चाष्टमीं रिक्तां षष्ठीं प्रतिपदन्तथा। हित्वा शेषासु तिथिषु क्षौरकर्म शुभावहम्" कश्यपः "पञ्चपर्वतिथिं रिक्तां त्यक्त्वान्यदिवसे शुभमिति"। अतएवाह वशिष्ठः "पञ्चमी सप्तमी चैव दशम्येकादशी तथा। त्रयोदशी तृतीया च क्षुरकर्म शुभावहा" इति। चकाराद्द्वितीयाऽपि। ननु सप्तमी त्रयोदश्योर्गलग्रहत्वात्कथं तयोर्ग्रहणम्, यदाह गुरुः "विद्यारम्भोव्रतादेशः क्षौरञ्चैव विशेषतः। गलग्रहे न कर्त्तव्यं यदीच्छेद्दीर्घजीवितमिति" चेत् उच्यते वैदिकं मुण्डनञ्चौलमित्युच्यते तद्विषयको विधिः। अवैदिकमुण्डनं सुखार्थं यत् क्षौरमुच्यते क्षरस्य कर्म क्षौरमिति सामान्यव्युत्पत्तेरतस्तद्विषयको निषेध इति वयं ब्रूमः। अन्ये देशाचारतो व्यवस्थामाहुस्तदयुक्तविरोधाभावात्। विचैत्रेति। चैत्ररहिते उत्तरायणे चूडा स्यात्। शुभाशुभप्रकरणाभिहितो जन्ममासनिषेधोऽत्रापि ध्येयः। तदाह राजमार्त्तण्डः "उत्तरवर्त्मनि सवितरि चूडाकरणं जगुर्बुधा जवनाः। चैत्रं हित्वा पापग्रहदिवसं जन्ममासञ्च"। तथा ज्ञेन्दुशुक्रेज्यकानां वारे लग्नांशयोश्चेति सौम्यग्रहवारे सौम्यग्रहाणां लग्ने कर्कमिथुनवृषकन्यातुलाधनुर्मीनानामन्यतमे लग्ने तेषामेव च नवांशे चूडा स्यात्। "चन्द्रज्ञगुरुशुक्राणां वारलग्नांशकेषु चेति" काश्यपोक्तेः। विशेषमाह पराशरः "सितेज्यसौम्यवारेषु क्षौरं पक्षद्वये हितम्। इन्दुवारः सिते पक्षे वाराः शेषा न शोभनाः"। प्रयोगपारिजाते पापवाराणामप्यपवादः पठितः "पापग्रहाणां वारेऽपि विप्राणां तु शुभो रविः। क्षत्रियाणां तु भूसूनुर्विट्शूद्राणां शनिः शुभः।" इति। तथा अस्वभनिधनतनौ भं लग्नं राशिश्च स्वस्य भे स्वभे स्वाभ्यां निधनमष्टमलग्नं तन्न विद्यते यस्मिन् तनौ स्वजन्मजन्मलग्नराशिभ्यामष्टमलग्नरहिते लग्ने चूडा स्यादित्यर्थः। तथा नैधनेऽष्टमस्थाने शुद्धियुक्ते शुद्धिः शुक्रव्यतिरिक्तसर्वग्रहराहित्यं तद्युक्ते सति चूडा स्यात्। उक्तञ्च कश्यपेन "नैधने शुद्धिसंयुक्ते लग्नराशौ न नैधने" इति। पराशरः "अष्टमस्था ग्रहाःसर्वे नेष्टाः शुक्रविवर्जिताः। शुक्रश्च निधने क्षौरे सर्वसंपत्करः शिशोरिति"। शाक्रोपेतैरिति। शाक्रोपेतैर्ज्येष्ठायुक्तैर्विमैत्रैरनुराधारहितैर्मृदुचरलघुभिर्द्वादशभिर्नक्षत्रैरुपलक्षिते काले चूडा स्यात्। यदाह वशिष्ठः "अदितिद्वितये पौष्णद्वितये श्रवणत्रये। हस्ताच्च त्रितये शाक्रे सैन्दवे चौलमीरितम्"। कश्यपोऽपि "दास्रेन्द्वदितिपुष्येन्द्रभेषु हस्तत्रयेऽपि च। विष्णुत्रये च पौष्णर्क्षे चौलकर्म शुभप्रदमिति" अविहितनक्षत्रेषु जन्मनक्षत्रम्प्रशस्तमित्याह कश्यपः "नवान्नप्राशने चौले व्रतबन्धेऽभिषेचने। शुभदञ्जन्मनक्षत्रमशुभं त्वन्यकर्म्मणीति" नारदादिवाक्यान्यन्नप्राशनेऽभिहितानि अत्र केचित् जन्मनक्षत्रपदन्तारापरं ज्ञेयमित्याहुः तथाचोक्तं लल्लेन "हित्वैकं जन्मर्क्षन्द्वे तारे जन्मसंज्ञिते शुभदे। उद्वाहे चोपनये यात्रायामन्नभोजने क्षुरे कार्ये" इति। तन्न अवैदिकक्षुरविषयकत्वात् "जन्म